

การเสริมสร้างจริยธรรมทางสังคมผ่านความเชื่อเรื่องผีและพุทธศาสนาในล้านนา

Strengthening Social Ethics Through Animism And Buddhism In Lanna

เสฏฐวุฒิ อินทะจักร์

Setthawut Inthachak

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus, Thailand

E-mail Address: c.settavut@gmail.com

Received : January 23, 2018

Revised : January 30, 2019

Accepted : March 9, 2019

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดความเชื่อเรื่องผีในพุทธศาสนาและล้านนา ๒) เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องผีและวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาในล้านนา ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการเสริมสร้างจริยธรรมทางสังคมผ่านความเชื่อเรื่องผีและพุทธศาสนากับผีในล้านนา ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อเรื่องผีในพุทธศาสนาและล้านนาพบว่าคติความเชื่อในเรื่องจิตวิญญาณเป็นคติความเชื่อสำคัญคนไทยนับถือผีตั้งแต่อนับถือพระพุทธศาสนาผีสามารถแบ่งได้เป็นผีฟ้าอยู่บนสวรรค์เป็นผีนับถือในหมู่ชาวไทยบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง ผีเมืองเป็นผีที่ปกป้องรักษาเมืองเป็นผีนับถือของคนไทยทุกภูมิภาคผีบรรพบุรุษของชนเผ่าต่างๆ ผีบ้านเป็นบรรพบุรุษของหมู่บ้าน และผีเรือนเป็นผีที่สิงอยู่ในบ้านเรือนนอกจากนี้ยังมีผีชนิดอื่นๆ ความเชื่อเรื่องผีและวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาในล้านนา ในทุกวันนี้สืบทอดมาจากบรรพชนหลายเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ ดังนั้นจึงมีผีที่มีชื่อเรียกและประเพณีพิธีกรรมที่อยู่ในประเภทผีบรรพบุรุษอยู่หลายกลุ่มแต่โดยทั่วไปแล้วชาวล้านนาจะรู้จักและยอมรับว่าบรรพบุรุษของตนเองเป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากปู่แสนย่าแสนได้ หรือบางทีก็เรียกปู่แสนย่าแสน ทั้งนี้ในโลกทัศน์ของชาวล้านนาเชื่อว่าบรรพบุรุษของตนนับตั้งแต่ปู่แสนย่าแสนเป็นต้นมาหากแต่มีความอภินิหารอันสูงส่งผูกพันอยู่กับพวกเขาตลอดไป รูปแบบการเสริมสร้างจริยธรรมทางสังคมผ่านความเชื่อเรื่องผีและพุทธศาสนากับผีในล้านนาก่อนหน้านั้นสืบเนื่องมาจากลัทธิบูชาบรรพบุรุษซึ่งความเชื่อนี้เจริญเติบโตมากจากลัทธิที่เชื่อถืออำนาจเหนือธรรมชาติอันเป็นต้นกำเนิดของลัทธิประเพณีหลายๆ อย่างและเป็นที่มาของศาสนาบางประเภทด้วยคติความเชื่อเกี่ยวกับผีเป็นความเชื่อของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยโบราณเป็นพัฒนาการของความเชื่อระดับหนึ่งของมนุษย์

คำสำคัญ : การเสริมสร้าง, จริยธรรม, ความเชื่อ, ผีในล้านนา

Abstract

This Qualitative Research has three objectives: 1) to study the concept of Animism in Buddhism and Lanna 2) to study the of Animism and Buddhist culture in Lanna. 3) to study and analysis the model of creating social ethics through ghostly and Buddhist beliefs with ghosts in Lanna. The results of the research found that: The concept of Animism in Buddhism and Lanna founded that the belief in spirituality is a key belief that humans cannot explain. The Thai people respect ghosts before Buddhism. There are many different types of ghosts that can be divided into heavenly spirits. Ghost City is the ancestor of the village- the ghost that preserves the city and is the house of the living spirit. Ancestral spirits of various tribes are honored and highly respected by the Thai people in the Mekong River Basin. On the other side of the spiritual beliefs and Buddhist culture in Lanna, people are derived from ancestors of many race ethnicities. A ghost is named and the ritual traditions that belong to ancestral ghost genres are sorted in many groups. In general, Lanna people will recognize and acknowledge that their ancestors are descended from grandfather in a vision. The Lanna people believe that their ancestors derived from their grandmother's eldest grandfather; a traditional passion, bonding them forever. The analysis of the model of social morality through ghost and Buddhist beliefs began with the belief of ghosts in Lanna. It is due to ancestral worship which grew from the cult of the supernatural animism, an origin of many creeds and some religions. The belief in ghosts is a human tradition since ancient times, and is the development of one level of human faith.

Keyword : Strengthening , ethics , believe, Ghost in Lanna

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผลมีระบบความเชื่อความศรัทธา ที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งปัญญา ผู้ที่มีความเชื่อตามคำสอนในพระพุทธศาสนาสามารถนำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตได้ ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงหมายถึงวิถีแห่งชีวิตอันเป็นระบบแห่งการดำเนินชีวิตที่เรียกว่า Way of life^๑ จึงทำให้พระพุทธศาสนาแตกต่างจากศาสนาอื่น ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผลเรียกว่าศรัทธา ๔ ประกอบด้วย

๑. กัมมสัทธา คือ ความเชื่อกรรมเชื่อกฎแห่งกรรมเชื่อว่ากรรมมีอยู่จริงคือเชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนาคือจงใจทำทั้งรู้ย่อมเป็นกรรมคือเป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตนเป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไปการกระทำไม่ว่าว่างเปล่าและเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำมิใช่ด้วยอำนาจหรืออนาคตโชค เป็นต้น

๒. วิปากสัทธา คือ เชื่อวิบากเชื่อผลของกรรมเชื่อว่าผลของกรรมมีจริงคือว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผลและผลต้องมีเหตุผลดีจากกรรมดีผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

๓. กัมมัสสกตาสัทธา คือ เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตนเชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของกรรมจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน

๔. ตถาคตโพธิสัทธา คือ เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้ามั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะทรงพระคุณทั้ง๔ประการตรัสธรรมบัญญัติวินัยไว้ด้วยดีทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์คือเราทุกคนนี้หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง^๒

คนในสังคมไทยมักมีความเชื่อในเรื่องต่างๆ กัน ได้แก่ ความเชื่อทางศาสนา เช่น คนทำดีได้ไปสวรรค์ คนทำชั่วต้องตกนรก, ความเชื่อในลัทธิการเมือง เช่น พรรคคอมมิวนิสต์ประชาชนทุกคนมีความเท่าเทียมกัน, ความเชื่อในเรื่องโชคชะตา เช่น ชีวิตจะดำเนินไปตามวันเดือนปีเกิด หรือชีวิตถูกลิขิตไปตามเส้นลายมือของคนนั้น, ความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ เช่น เชื่อเรื่องผีสิงเทวดา การทำเสน่ห์, ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เช่น เชื่อเรื่องคาถาอาคม วัตถุมงคล เครื่องรางของขลังต่างๆ หรือความเชื่อในเรื่องที่คนโบราณเล่าสืบทอดกันมา เช่น พิธีทำบุญต่างๆ ผีปอบ ผีแม่มา้ย จิ้งจกทัก, ความเชื่อในเรื่องอื่นๆ เช่น การกลับชาติมาเกิด เป็นต้นอีกด้านหนึ่งของวัฒนธรรมที่มีพุทธศาสนาแล้วยังมีความเชื่อหรือวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับผี หรือวัฒนธรรมผี ที่ยังคงอยู่และสืบทอดต่อๆ กันมาคนไทยเชื่อว่า ผีสามารถให้คุณหรือ

^๑ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธศาสนากับปรัชญา**, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๑๒.

^๒ พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖๔.

ให้โทษได้ หากเช่นสรวงหรือบูชาไม่ถูกต้อง เช่น ผีขุนน้ำ คือ เทพารักษ์ประจำต้นน้ำแต่ละสาย ซึ่งสถิตอยู่บนดอยสูง ผีขุนน้ำมักอยู่ตามต้นไม้ใหญ่ ชาวบ้านจะอัญเชิญมาสถิตที่หอผีที่ปลูกอย่างค่อนข้างถาวร ใต้ต้นไม้เหล่านี้ ผีขุนน้ำที่อยู่ต้นแม่น้ำใด ก็มักจะได้อาศัยตามแม่น้ำนั้น เช่น ผีปันน้ำ หรือผีมด และ ผีเม้ง คือ ผีบรรพบุรุษตามความเชื่อของชาวล้านนา ส่วนผีเม้งนี้เข้าใจกันว่ารับมาจากชนเผ่าเม้งหรือมอญโบราณ, ผีเจ้าที่ หรือพระภูมิเจ้าที่ คือผีที่รักษาประจำอยู่ที่ใดที่หนึ่ง เป็นผู้ดูแลรักษาเขตนั้น ๆ ดังนั้น คนโบราณเมื่อเดินทางและหยุดพักที่ใด มักจะบอกขออนุญาตเจ้าที่ทุกครั้งนอกเหนือไปจากผีดังกล่าวแล้ว ในแต่ละท้องถิ่นยังมีผีอีกหลายประเภท เช่น ผีกะ หรือ ผีจะกะ เป็นผีที่มักเข้าสิงผู้คนเพื่อเรียกร้องจะกินอาหาร เมื่อเข้าสิงใคร ก็แสดงกิริยาผิดปกติไป เมื่อคนสังเกตเห็นก็มักร้องขอกินอาหารและจะกินอย่างตะกละตะกลาม จึงเรียกผีกะตามลักษณะการกิน แต่มักเขียนเป็นผีกะ หรือผีกะยักษ์ เป็นผีที่อยู่รักษาสถานที่ต่างๆ เช่น วัดร้าง, ถ้ำ หรือที่ซึ่งมีสมบัติฝังหรือซ่อนอยู่ ผีกะยักษ์จะคอยพิทักษ์สมบัติเหล่านั้น จนกว่าเจ้าของจะรับทรัพย์สินเหล่านั้นไป ในกรณีผีกะยักษ์ที่อยู่ในวัด เล่ากันว่า มักจะเป็นวิญญาณของพระหรือเจ้าอาวาสที่ผิดวินัย เมื่อตายแล้วไปเกิดไม่ได้ จึงต้องทำหน้าที่พิทักษ์วัดไปจนกว่าจะสิ้นกรรม รูปร่างของผีกะยักษ์ไม่แน่นอน บ้างก็ว่าเป็นหมูตัวใหญ่ที่มีร่างกายเป็นทองแดง บ้างก็ว่าเป็นสุนัขใหญ่สีดำสนิทั้งตัว เป็นต้น ผี มีความผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวไทยมาแต่โบราณ ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย จนเกิดเป็นข้อห้าม หรือฮีดในภาษาอีสานต่าง ๆ ที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาคไป เช่น ห้ามเคาะจานข้าว, ห้ามกวาดบ้านตอนกลางคืน หรือห้ามเผาพในวันศุกร์ เป็นต้น^๓

ตามความเชื่อของคนไทย ได้มีการจัดประเภทผีทั่วไป คือ ภูต-เจตภูตผี ผีป่าหม้อหนึ่ง ผีกะ ผีกองกอย ผีตามอย ผีปกกะโหล่ง ผีปู่ ผีย่า ผีมด ผีเม้ง ผีปู่ชะ ย่าชะ ผีน้ำ ผีนางธรรณี และผีหลักเมือง ผีเป่า ผีพราย ผีโพง และเทพารักษ์ ผีแม่หม้าย ผีเรือน ผีบรรพบุรุษ รุกเทวดาและนางไม้ ผีนางตะเคียน ศาลเพิงตาและพระภูมิเจ้าที่ พระภูมิเมือง วิญญาณ ผีประจำหมู่บ้านผีประจำเมืองและผีถ้วยแก้ว และยังมีผีให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ ตามความเชื่อประชาชนชาวบ้านมีความผูกพันและประกอบพิธีเกี่ยวกับความเชื่อผีสาวเทวดา โดยเฉพาะประเพณี เดือน ๑๒ เป็ง ประมาณเดือนกันยายน จะทำพิธีที่ชาวภาคเหนือจะมีพิธีใหญ่คือการถวายสลากภัต ถือว่าเป็นประเพณีอันสำคัญเชื่อกันว่าวันนั้นจะเป็นวันที่ดวงวิญญาณของญาติพี่น้องผู้ล่วงลับจะมารับเอาส่วนบุญที่ญาติพี่น้องอุทิศไปหาก็คจะได้รับผลบุญนั้น ซึ่งเป็นประเพณีดั้งเดิมที่ชาวบ้านถือปฏิบัติเกี่ยวกับผีหลายครั้งในรอบปี เป็นการทำบุญอุทิศแก่เปรต ที่เวียนว่ายในโลภมุนษย์ด้วยในสังคมของไทยมีความเชื่อเรื่องผีมากมาย สำหรับเรื่องกรณีเมตตสูตร หรือ เมตตสูตร เป็นพระสูตรในขุททกปาฐะ ขุททกนิกาย ของพระสุตตันตปิฎก เป็นสูตรว่าด้วยการเจริญเมตตา และการปฏิบัติตนเพื่อ

^๓ พุทธินันท์ บุญเรือง, การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของประเพณีอัฐมีบูชาตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแลจังหวัดอุตรดิตถ์, (อุตรดิตถ์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์, ๒๕๕๕).

เจริญธรรม นำไปสู่การบรรลุผลในท้ายที่สุด พระสูตรนี้มีลักษณะเป็นคาถาจำนวน ๑๐ บท โดยมีฉันทลักษณ์เป็นแบบคิตีโบราณ (Old Giti) อันเป็นฉันทลักษณ์แบบเก่าแก่ที่สุดแบบหนึ่งในฉันทลักษณ์ภาษาบาลีทั้งนี้ กรณียเมตตสูตร บางครั้งเรียกว่า เมตตปริตร เนื่องจากใช้สวดเป็นพระปริตร เพื่อป้องกันคุ้มครองภัยอันตรายต่าง ๆ รวมอยู่ในบทสวด ๗ ตำนาน หรือจุลราชปริตร และบทสวด ๑๒ ตำนาน หรือมหाराชปริตร อีกทั้งยังจัดเป็นมหาปริตร หรือพระปริตรซึ่งมีความสำคัญยิ่งยวด อันประกอบด้วยมงคลสูตร รัตนสูตร และกรณียเมตตสูตร และในธัชคสูตร เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยอานุภาพแห่งการระลึกถึงพระรัตนตรัย ที่พระพุทธองค์ทรงนำเอาเรื่องการทำสงครามระหว่างเทพกับเทพอสูรมาเป็นข้อเปรียบเทียบเพื่อเตือนใจภิกษุผู้ไปทำความเพียร อยู่ตามป่าเขาถ้ำเนาไพรอันเจิบสาด ห่างไกลจากผู้คนสัญจรไปมา^๔

มนุษย์ทุกเชื้อชาติมีความเจริญทางอารยธรรมและวัฒนธรรม ย่อมมีหลักความคิดในการมองโลกมองชีวิต ที่ภาษาปรัชญาเรียกว่า โลกทัศน์ และชีวิตทัศน์ เป็นแบบของตนอย่างไรก็ตามเมื่อมนุษย์มีจำนวนมากมารวมตัวกันเป็นสังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมขนาดเล็กและขนาดใหญ่หลายคนมีหลายความคิดต่างจิตต่างใจเข้าทำนอง นานาจิตตัง เมื่อสมาชิกควบคุมไม่ได้ การทะเลาะวิวาท การเบียดเบียน มุ่งร้ายหมายขจัดต่อฝ่ายตรงข้ามกันก็ย่อมมีได้เป็นเหตุให้เกิดคดีขึ้นมา หลักเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจชาวล้านนานอกจากจะเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติที่เรียกกันว่า การนับถือผีแบบดั้งเดิมแล้ว ยังได้นับถือพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจสามารถสร้างขวัญและกำลังใจเป็นที่พึงเป็นรูปธรรม สามารถแตะและสัมผัสได้ สืบเนื่องบรรทัดฐานทางสังคมที่สร้างรูปแบบจริยธรรมทางสังคมแบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ (๑) วิถีประชา หรือวิถีชาวบ้าน Foikways ซึ่งปฏิบัติตามความเคยชินและยอมรับในสังคม เช่น การลูกให้คนชรา นั่งในรถประจำทางวิถีประชา ยังหมายถึงมารยาททางสังคมงานพิธีต่างๆ ตามสมณนิยม เช่น การแต่งกาย การรับประทานอาหาร การอาบน้ำวันละ ๒ ครั้ง ผู้ที่ละเลยไม่ปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าว จะได้รับการติเตียนและเยาะเย้ยถากถางหรือการนินทาจากผู้อื่น (๒) กฎและศีลธรรมจารีต (Morals) หมายถึงระเบียบแบบแผนที่สมาชิกในสังคมปฏิบัติโดยเคร่งครัดมีความสำคัญมากกว่าวิถีประชา หากผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกสังคมประณามอย่างรุนแรงกฎศีลธรรมมักเป็นข้อห้ามเป็นกฎบังคับและมีเรื่องศีลธรรมความรับผิดชอบชั่วดีเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยมาก (๓) กฎหมาย Laws กฎเกณฑ์หรือข้อบังคับที่รัฐบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรโดยองค์การทางการเมืองการปกครองความสำคัญของบรรทัดฐานทางสังคมต่อการจัดระเบียบทางสังคมเป็นแนวทางพฤติกรรมของมนุษย์ที่ทุกคนมีความเข้าใจร่วมกันทำให้ประพฤติปฏิบัติไปในทางเดียวกันและมีไว้ควบคุมสมาชิกในสังคมให้อยู่ในกรอบของสังคมไม่เป็นอันตรายต่อสังคม เพราะมนุษย์นั้นสามารถทำสิ่งที่ดีงามและชั่วร้าย^๕

^๔ ส.ส. ๑๕/๒๔๙/๓๕๙.

^๕ พิสิฐ โคตรสุโพธิ์, ล้านนาวิถีทัศน์ ปัทมสถานสังคมคุณภาพ หน้า ๔, ๖, (โครงการล้านนาศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๙), หน้า ๔.

จะเห็นได้ว่าปัญหาผู้คนในปัจจุบันไม่เชื่อเรื่องกรรมและไม่มีความรู้ในเรื่องของกรรมและผลของกรรมที่ตนได้กระทำลงไปเพราะจากความไม่รู้และไม่เข้าใจในเรื่องกรรมและการเสวยผลของกรรมที่ตนเองได้ก่อเอาไว้เป็นเช่นไร โดยเฉพาะผลของกรรมที่ทำให้เกิดเป็นผี ทั้งนี้เพื่อที่จะนำผลการวิจัยที่ได้มาทำการพิมพ์เผยแพร่และเทศนาสั่งสอนประชาชนให้มีความรู้ความเข้าใจและสามารถที่จะประพฤติปฏิบัติตนอย่างถูกต้องตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาที่แท้จริงความเชื่อในชุมชนนั้นเป็นความเชื่อเฉพาะกลุ่มคน เป็นความเชื่อที่สร้างแนวทางการปฏิบัติตนให้อยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกันอย่างมีความสุข ถึงแม้ความเชื่ออาจจะไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมอื่น ความเชื่อในส่วนหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาซึ่งถือว่าการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์เป็นทางที่จะพึงทำได้ด้วยความสามารถของตนพระองค์ทรงสอนให้มนุษย์ใช้ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องกำกับในเรื่องความเชื่อโดยยึดหลักกาลามสูตร ทรงให้ใช้เหตุผลพิจารณาในสิ่งต่างๆว่าสมควรเพียงใดที่จะเชื่อได้และให้เชื่อเรื่องกรรมเป็นสำคัญและพึงพระรัตนตรัยดีที่สุด^๖

บทความที่เกี่ยวข้อง

คนล้านนาเชื่อว่าผีมี ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือผีดีและผีไม่ดี ผีจะมีอยู่ประจำธรรมชาติและสิ่งก่อสร้างทุกที่ทุกแห่ง นับตั้งแต่ต้นไม้ ภูเขา แม่น้ำ บ้านเรือน วัด หมู่บ้าน เมือง จะเรียกผีฝ่ายดีเรียกว่าเทวดา ผีดีเดิมเรียกว่าผีฟ้า ภายหลังเรียกว่าเทวดาเนื่องจากมาจากอินเดีย อีกจำพวกหนึ่งอยู่ในอากาศ อยู่ตามป่าเขา ในถ้ำในน้ำ^๗ และผีอารักษ์เป็นผีที่ดูแลรักษาในที่ต่างๆเช่นบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ชาวล้านนายังเชื่อว่าผีมีอำนาจ โดยเฉพาะผีร้าย เช่นผีตายโหง ผีพราย ฯลฯสามารถจะทำร้ายร่างกายของคนทำให้เกิดเจ็บป่วยได้ด้วย ถ้าคนไปทำผิดผี หรือกระทำการลบหลู่ดูหมิ่น เช่น ไม่เลี้ยงดูเซ่นไหว้หรือไม่ทำบุญให้ ทำผิดประเพณี ผีป่วนจะมาเตือนด้วยการทำให้เจ็บป่วย^๘ ความเชื่อเรื่องผีที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม กล่าวว่า ก่อนสมัยพุทธกาลประชาชนในดินแดนไทยมี ความเชื่อตามแบบวิญญานนิยม ทำพิธีบวงสรวงกราบไหว้วิญญานที่เชื่อว่า มีอยู่จริง เพื่อขอความอารักขา และความสามัคคีมีชัยในกิจกรรมที่ตนทำอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ^๙

^๖ สมบูรณ์ สุขสำราญ, การพัฒนาตามแนวพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาพระสงฆ์นักพัฒนา, อ่างใน วิรัช-นิภาวรรณ วิรัช นิภาวรรณ, การเข้าทรงและร่างทรง, หน้า ๒๑.

^๗ สุรพล ดำริห์กุล, ล้านนา สิ่งแวดล้อม สังคมวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๔๒).

^๘ อานันท์ กาญจนพันธ์ และฉลาดชาย รมิตานนท์, “พิธีกรรมและความเชื่อในการรักษาพยาบาลพื้นบ้านภาคเหนือ”, อ่างใน พฤติกรรม รวบรวมความจากการประชุมวิชาการพฤติกรรมสุขภาพ ครั้งที่ ๑, หน้า ๑๑๖-๑๑๘.

^๙ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, “ความเชื่อและพิธีกรรมของคนไทย”, ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๓๒๕-๓๔๙.

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดความเชื่อเรื่องผีในพุทธศาสนาและล้านนา
๒. เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องผีและวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาในล้านนา
๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการเสริมสร้างจริยธรรมทางสังคมผ่านความเชื่อเรื่องผีและพุทธศาสนา กับผีในล้านนา

วิธีการดำเนินการวิจัย

๑. การเก็บรวบรวมข้อมูล
๒. ชั้นศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research)
๓. ศึกษาค้นคว้าข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ พระสุตตันตปิฎกขุททกนิกาย วิมานวัตถุ เปตวัตถุ เถรคาถา เถรีคาถา สุตตันตปิฎก. ๑๘ เล่มที่ ๒๖
๔. ศึกษาค้นคว้าข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ เอกสารวิชาการ หนังสือวิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทความ เอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง และสื่ออิเล็กทรอนิกส์
๕. รวบรวมข้อมูล นำข้อมูลที่รวบรวมมาแล้วมาจัดหมวดหมู่ทำการศึกษา วิเคราะห์ วิจัย เรียบเรียงให้เป็นลำดับๆ ไปตามวัตถุประสงค์
๖. การสร้างเครื่องมือฉบับร่างนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อแก้ไขปรับปรุงและตรวจสอบความถูกต้อง
๗. ส่งหนังสือขอความอนุเคราะห์ให้ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือวิจัย
๘. ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือแบบสอบถามและข้อเสนอแนะ
๙. นำผลการตรวจสอบของผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๓ ท่านมาวิเคราะห์หาความเชื่อมั่น ในระบบ (Index of Item – Objective congruence : I O C)

การวิเคราะห์ข้อมูล

โดยใช้สูตรดังนี้ $IOC = E$

สูตรการคำนวณ $IOC = \sum R$ $IOC = ๗.๙๖$ $N = ๓$

ICO คือ ดัชนีความสอดคล้อง = ๒.๖๕ ถือว่าผ่านเกณฑ์มาตรฐาน

สูตรการคำนวณ $IOC = \sum R$

$IOC = ๗.๙๖$

$N = ๓$

ICO คือ ดัชนีความสอดคล้อง = ๒.๖๕

R คือ คะแนนของผู้เชี่ยวชาญ

$\sum R$ คือ ผลรวมคะแนนของผู้เชี่ยวชาญแต่ละคน N คือ จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

ตารางที่ ๑ แบบประเมินความสอดคล้องของเครื่องมือกับวัตถุประสงค์การวิจัยโดยคำนวณได้ดังนี้

ลำดับ	รายการประเมิน	ผู้เชี่ยวชาญ คนที่ ๑	ผู้เชี่ยวชาญ คนที่ ๒	ผู้เชี่ยวชาญ คนที่ ๓	Sum
					(X)/n
๑.	คำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐
๒.	การเลือกประชากรเหมาะสมกับงานวิจัย	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐
๓.	การเลือกเครื่องมือเหมาะสมกับงานวิจัย	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐
๔.	คำถามครอบคลุมขอบเขตเนื้อหาของงานวิจัย	+๑	๐	+๑	๐.๖๖
๕.	ลักษณะรูปแบบของแบบสัมภาษณ์ถูกต้องและเหมาะสม	๐	+๑	+๑	๐.๖๖
๖.	จำนวนคำถามในแต่ละตอนเหมาะสมกับเนื้อหาของการวิจัย	+๑	๐	+๑	๐.๖๖
๗.	ภาษาที่ใช้ในแบบสัมภาษณ์ชัดเจนและเข้าใจง่าย	๐	+๑	+๑	๐.๖๖
๘.	ภาษาที่ใช้ในแบบสัมภาษณ์ถูกต้องและเหมาะสม	๐	+๑	+๑	๐.๖๖
๙.	คำถามในแบบสัมภาษณ์กระชับรัด สามารถตอบได้ตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ตัวอักษรในแบบสอบถามชัดเจนและเหมาะสม	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐
๑๐	การเรียงลำดับคำถามสอดคล้องกับลำดับเนื้อหาของการวิจัย	+๑	+๑	๐	๐.๖๖
	รวม	๗	๘	๙	๗.๙๖
	รวมค่าเฉลี่ย IOC	๒.๓๓	๒.๖๖	๓.๐๐	๒.๖๕

จากการหาประสิทธิภาพ ค่าดัชนีความสอดคล้องที่ยอมรับได้ต้องมีค่าตั้งแต่ ๐.๕๐ ขึ้นไป ซึ่งแบบสอบถามนี้ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ที่ ๒.๖๕ และแต่ละข้อก็ผ่านเกณฑ์การหาประสิทธิภาพ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายโดยใช้วิธีจัดการระบบข้อมูลการสัมภาษณ์โดยไม่ใช้แบบสอบถามให้มาเป็นฐานข้อมูลสถิติให้มีเนื้อหาสาระครอบคลุมและสามารถนำฐานข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ได้เป็นการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกกับประเด็นปัญหาและอุปสรรครวมทั้งวิธีการแก้ปัญหาและแนวทางการเสริมสร้างจริยธรรมทางสังคมผ่านความเชื่อเรื่องพุทธศาสนาในล้านนา และผู้สัมภาษณ์ใช้คำถามปลายเปิด เป็นคำถามความเชื่อเรื่องผีในพุทธศาสนาในล้านนา แสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ

แบบสอบถาม (Questionnaire) ใช้กับผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความชำนาญเรื่องความเชื่อเรื่องผีจำนวน ๒๖ รูป/คน โดยแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นการเสริมสร้างจริยธรรมทางสังคมผ่านความเชื่อเรื่องผีและพุทธศาสนาในล้านนา

ส่วนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับ ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเสริมสร้างจริยธรรมทางสังคมผ่านความเชื่อเรื่องผีและพุทธศาสนาในล้านนา

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเป็นผู้เก็บข้อมูลด้วยตนเองและมีผู้ช่วยในการเก็บรวบรวมโดยใช้ทั้งสมุดบันทึก การสัมภาษณ์ เครื่องมือบันทึก วิดีทัศน์แล้วมาถอดบทสัมภาษณ์รวบรวมเรียบเรียงเป็นบทพรรณนาวิเคราะห์

การเก็บข้อมูลและการวัดข้อมูล จัดทำหวัข้อการสัมภาษณ์โดยมีขั้นตอนดังนี้

- ๑) ตั้งประเด็นให้สอดคล้องกับข้อมูลที่ต้องการทราบตามวัตถุประสงค์
- ๒) ตั้งคำถามตามวัตถุประสงค์
- ๓) รวบรวมคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย
- ๔) เสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและเสนอแนะ
- ๕) แก้ไขแล้วนำไปใช้ในการสัมภาษณ์

ดำเนินการสัมภาษณ์ระดับลึก (In-depth Interview) โดยจะนำคำถามมาซักถามให้ครบตามประเด็นที่กำหนดไว้ผู้วิจัยได้ทำตารางสรุปเนื้อหาจากการสัมภาษณ์โดยแบ่งเป็น

๑) ข้อมูลทั่วไปอันประกอบด้วยข้อมูลพื้นฐาน

๒) การเสริมสร้างจริยธรรมทางสังคม

๓) ความเชื่อเรื่องผีและพุทธศาสนาในล้านนา

วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลสัมภาษณ์

วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากบทสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์ จัดหมวดหมู่เนื้อหา หัวข้อต่างๆ เขียนจำแนกตามบท หัวข้อหลักโดยการจำแนกเป็นเนื้อหา ของบทสัมภาษณ์ หัวข้อย่อยต่างๆ ที่กำหนดไว้แล้วในแต่ละบทตามข้อมูลที่ต้องการแล้วดึงข้อมูลขึ้นมา ปรากฏการณ์ที่ค้นพบนำเสนอองค์ความรู้ใหม่จัดทำเป็นรูปเล่มเป็นรายงานผลการวิจัยเชิงพรรณนา วิเคราะห์

การนำเสนอข้อมูล

๑. นำเสนอการเสริมสร้างจริยธรรมทางสังคมผ่านความเชื่อเรื่องผีและพุทธศาสนาในล้านนา ในที่ ประชุมกลุ่มย่อยและเปิดให้วิพากษ์ ปรับปรุง แก้ไข ให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง

๒. นำเสนอรูปเล่มต่อบัณฑิตวิทยาลัย

ผลการศึกษา

จากการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการสร้างจริยธรรมทางสังคมผ่านความเชื่อเรื่องผีและพุทธศาสนา ในล้านนา การนับถือผีนั้น คงสืบเนื่องมาจากลัทธิบูชาบรรพบุรุษ (Ancestor Worship) ซึ่งความเชื่อนี้ เจริญเติบโตมากจากลัทธิที่เชื่อถืออำนาจเหนือธรรมชาติ (Animism) อันเป็นต้นกำเนิดของลัทธิประเพณี หลากๆอย่างและเป็นที่มาของศาสนาบางประเภทด้วย คติความเชื่อเกี่ยวกับผีเป็นความเชื่อของมนุษย์ มาตั้งแต่สมัยโบราณ เป็นพัฒนาการของความเชื่อระดับหนึ่งของมนุษย์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามโครงสร้าง และสภาพของสังคม ในสังคมที่มีความก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยีมากขึ้นจะละทิ้งหรือลดหย่อน ความเชื่อเกี่ยวกับผีลงไป จะหันมานับถือพระเจ้าซึ่งก็คือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็นตัว มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เหนือมนุษย์เหนือธรรมชาติเหมือนผี แต่เรียกชื่อและมีพิธีกรรมที่แตกต่างกันไปเท่านั้น ไม่ได้มุ่งสนองความ ต้องการในชีวิตประจำวันเท่านั้น แต่จะพยายามแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย เสนอความคิด ความเชื่อเกี่ยวกับชาติหน้าที่เป็นเหตุเป็นผล มีหลักปรัชญาที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น นับเป็นพัฒนาการความเชื่อ ระดับหนึ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาในระดับสูงของมนุษย์ ซึ่งนักมานุษยวิทยากำหนดให้ความเชื่อในลักษณะนี้ เป็นศาสนาของสังคมสมัยประวัติศาสตร์ และให้การนับถือผีเป็นศาสนาในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ แต่เนื่องจากคติความเชื่อในการนับถือผีเป็นความเชื่อพื้นฐานที่เก่าแก่ดั้งเดิม ดังนั้นจึงยังคงเหลือความเชื่อ ดังกล่าวนี้อยู่ในจารีตประเพณีและพฤติกรรมของมนุษย์ในแทบทุกสังคมไม่มากก็น้อย และดูเหมือนว่าคติ

ความเชื่อในการนับถือผีนั้นจะเป็นลักษณะร่วมของกลุ่มชาติไต-ไท เพราะไม่ว่าจะเป็นไทใหญ่ ไทเขิน ไทลื้อ ไทยวนหรือชาวล้านนา ต่างก็นับถือผีทั้งนั้น การนับถือผีของชาวล้านนา สำหรับชาวล้านนาแล้วความเชื่อในการนับถือผีคงจะเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่มาก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเผยแพร่เข้ามา ทั้งนี้ในโลกทัศน์ของชาวล้านนานั้นมีความเข้าใจว่าโลกมนุษย์กับโลกของผิวนั้นซ้อนทับกันอยู่และมีความเกี่ยวข้องกัน โดยเชื่อว่าผิวนั้นมีจำนวนมากมายในทุกหนทุกแห่งทั้งในเมือง หมู่บ้านทุ่งนา แม่น้ำ เหมืองฝาย ป่า ภูเขา และในบ้านเรือน จะมีผีปกปักรักษาอยู่

การเสริมสร้างจริยธรรมผสมผสานคำสอนพระพุทธศาสนากับผีในล้านนา คนล้านนามีความผูกพันเกี่ยวเนื่องอยู่กับการนับถือผีสามารถพบเห็นได้จากการดำเนินชีวิตประจำวันของคนเมืองเอง เช่นเมื่อเวลาที่ต้องเข้าป่าไปหาอาหาร หรือต้องค้างพักแรมอยู่ในป่า มักจะต้องบอกกล่าวเจ้าที่ เจ้าทางเสมอ และเมื่อเวลาที่กินข้าวในป่า ก็มักจะแบ่งอาหารให้เจ้าที่ด้วย เช่นกัน นอกจากนั้นเมื่อเวลาจะอยู่ ที่ไหนก็ตามไม่ว่าจะอยู่ในเมืองหรือในป่า เมื่อเวลาที่ต้องถ่ายหรือปัสสาวะ ก็มักจะต้องขออนุญาตจากเจ้าที่ก่อน อยู่เสมอ เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าวิถีชีวิตของคนเมืองผูกพันอยู่กับการนับถือผี การเลี้ยงผีของคนล้านนาจะอยู่ในช่วงระหว่างเดือน ๔ เหนือ จนถึงเดือน ๘ เหนือ ช่วงเวลานี้เราจะพบว่าตามหมู่บ้านต่างๆในภาคเหนือจะมีการเลี้ยงผีบรรพบุรุษกันอย่างมากมาย เช่น ที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ก็จะมีการเลี้ยงผีเสื้อบ้านเสื้อเมือง ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษของชาวไทลื้อ พอหลังจากนี้อีกไม่นานก็จะมี การเลี้ยงผีลัวะ หรือ ประเพณีบูชาเสาอินทขิลซึ่งเป็นประเพณีเก่าแก่ของคนเมือง และยังไม่นับรวมถึงการ **เลี้ยงผีผด ผีเม็ง** และการเลี้ยงผีปู่และย่าแสะของ ชาวลัวะ ซึ่งจะทยอยทำกันต่อจากนี้ คนล้านนากับความเชื่อในการเลี้ยงผี ถือได้ว่าเป็นพิธีกรรมที่สำคัญของพวกเราแม้ว่าการดำเนินชีวิตของ พวกเขาจะราบรื่นไม่ประสบปัญหาใดแต่ภายใต้จิตสำนึกที่แท้จริงแล้วคนล้านนาเหล่านี้ไม่อาจลืมเลือนวิญญาณของผีบรรพบุรุษ ที่เคยช่วยเหลือให้พวกเขามีชีวิตที่ปกติสุขมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่า แม้กาลเวลาจะแปร เปลี่ยนไปอย่างไร ภาพที่เรายังคงพบเห็นได้เสมอเมื่อเวลาเดินทางไปยังหมู่บ้านต่างๆ ในชนบท ก็คือ เรือนเล็กๆ หลังเก่าตั้งอยู่กลางหมู่บ้าน นั่นก็คือ หอเจ้าที่ประจำหมู่บ้าน ที่ยังยืนเฝ้าให้พวกเขาไม่ให้หลงไหล ไปกับกระแสสังคมนั่นเอง ในส่วนพระพุทธศาสนา สอนกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดที่เคยทำมาช่วงระหว่างหลังความตายแล้วรอการจุติจะมีเรื่องของวิบากกรรม

หากหลงมัวเมาในความประมาทยอมไปสู่วิถีความไม่สงบเศร้าหมองในทางพระพุทธศาสนาไม่คอยเน้นความเชื่อเรื่องผีมากเพราะเป็นเพียงแค่ภาคหนึ่งของการเวียนว่ายตายเกิดเพราะปัจจัยหลักของพระพุทธศาสนาสอนให้ปฏิบัติชอบเพื่อหาหนทางพ้นทุกข์ความเชื่อเรื่องผีคู่ขนานกับศาสนามาช้านาน ด้านความสัมพันธ์เสริมสร้างความเข้าใจกันรับรู้คุณค่าที่มีในศาสนาและกันและร่วมมือสร้างสรรค์สันติภาพในสังคมการที่จะทำพิธีกรรมต่างๆก็สืบเนื่องจากการที่ประเพณีที่สืบๆ ต่อกันมาและจะมีขวัญ

กำลังใจที่ได้ทำบุญให้แก่ผู้ล่วงลับไปเช่นการเลี้ยงผีบรรพบุรุษและสามารถนำหลักธรรมมาดำเนินชีวิตทั้งด้านต่างๆ เช่น การนำหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ และคารวะธรรม ๖ มาเป็นเครื่องดำเนินชีวิตและสอนให้มีสติปัญญาในการไตร่ตรองไม่มกมายในสิ่งที่พิสูจน์ได้วิญญูณเปลี่ยนแปลงได้ทุกอย่าง พระพุทธเจ้าสอนให้อย่าดูถูกคนที่ด้อยกว่าให้แผ่เมตตาแต่รักเทวดาคนในการเลี้ยงผีปู่ย่าเป็นความเชื่อที่สื่อถึงความกตัญญูตเวทีและพระพุทธเจ้าสอนให้ปฏิบัติกาย วาจา ใจ กาย รูป เวทนา สัญญา สังขาร ที่สำคัญเรื่องประเพณีก่อเกิดความสามัคคีในหมู่คณะ

สรุปผลและการอภิปรายผลการศึกษา

๑. การผสมผสานความเชื่อเรื่องผีและวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาในสังคมล้านนา พบว่าการนับถือผีนั้น สืบเนื่องมาจากลัทธิบูชาบรรพบุรุษ (Ancestor worship) ซึ่งความเชื่อนี้เจริญเติบโตมาจากลัทธิที่เชื่อถืออำนาจเหนือธรรมชาติ (Animism) อันเป็นต้นกำเนิดของลัทธิประเพณีหลายๆ อย่าง และเป็นที่มาของศาสนาบางประเภทด้วย คติความเชื่อเกี่ยวกับผีเป็นความเชื่อของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยโบราณ เป็นพัฒนาการของความเชื่อระดับหนึ่งของมนุษย์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามโครงสร้างและสภาพของสังคม ในสังคมที่มีความก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยีมากขึ้นจะละทิ้งหรือลดหย่อนความเชื่อเกี่ยวกับผีลงไป จะหันมานับถือพระเจ้าซึ่งก็คือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็นตัว มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เหนือมนุษย์เหนือธรรมชาติเหมือนผี แต่เรียกชื่อและมีพิธีกรรมที่แตกต่างกันไปเท่านั้น ไม่ได้มุ่งสนองความต้องการในชีวิตประจำวันเท่านั้น แต่จะพยายามแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย เสนอความคิดความเชื่อเกี่ยวกับชาติหน้าที่เป็นเหตุเป็นผล มีหลักปรัชญาที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น นับเป็นพัฒนาการความเชื่อระดับหนึ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาในระดับสูงของมนุษย์ ซึ่งนักมานุษยวิทยากำหนดให้ความเชื่อในลักษณะนี้เป็นศาสนาของสังคมสมัยประวัติศาสตร์ และให้การนับถือผีเป็นศาสนาในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ แต่เนื่องจากคติความเชื่อในการนับถือผีเป็นความเชื่อพื้นฐานที่เก่าแก่ดั้งเดิม

๒. พิธีกรรมผ่านทางพระพุทธศาสนากับผี พบว่า คนล้านนามีความผูกพันเกี่ยวเนื่องอยู่กับการนับถือผี สามารถพบเห็น ได้จากการดำเนินชีวิตประจำวันของคนเมืองเอง เช่น เมื่อเวลาที่ต้องเข้าป่าไปหาอาหาร หรือต้องค้างพักแรมอยู่ในป่า มักจะต้องบอกกล่าวเจ้าที่ เจ้าทางเสมอ และเมื่อเวลาที่กินข้าวในป่า ก็มักจะแบ่งอาหารให้เจ้าที่ด้วย เช่นกัน นอกจากนั้นเมื่อเวลาจะอยู่ ที่ไหนก็ตามไม่ว่าจะอยู่ในเมืองหรือในป่า เมื่อเวลาที่ต้องถ่ายหรือปัสสาวะ ก็มักจะต้องขออนุญาตจากเจ้าที่ก่อนอยู่เสมอ เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าวิถีชีวิตของคนเมืองผูกพันอยู่กับการนับถือผี คนล้านนากับความเชื่อในการเลี้ยงผี ถือได้ว่าเป็นพิธีกรรมที่สำคัญของพวกเรา แม้ว่าการดำเนินชีวิตของพวกเขาจะราบรื่นไม่ประสบปัญหาใด แต่ภายใต้จิตสำนึกที่แท้จริงแล้ว คนล้านนาเหล่านี้ไม่อาจลืมเลือน วิญญูณของผีบรรพบุรุษ ที่เคยช่วยเหลือให้พวกเขามีชีวิต

ที่ปกติสุขมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่า แม้กาลเวลาจะแปรเปลี่ยนไปอย่างไร ภาพที่เรายังคงพบเห็นได้เสมอเมื่อเวลาเดินทางไปยังหมู่บ้านต่างๆ ในชนบท ก็คือ เรือนเล็กๆ หลังเก่าตั้งอยู่กลางหมู่บ้าน นั่นก็คือ “หอเจ้าที่ประจำหมู่บ้าน” ที่ยังย้าเตือนให้พวกเขาไม่ให้หลงใหล ไปกับกระแสสังคมนั่นเอง คนล้านนากับความเชื่อในการเลี้ยงผี ถือได้ว่าเป็นพิธีกรรมที่สำคัญของพวกเรา แม้ว่าการดำเนินชีวิตของ พวกเขาจะราบรื่นไม่ประสบปัญหา แต่ภายใต้จิตสำนึกที่แท้จริงแล้วคนล้านนาเหล่านี้ไม่อาจลืมเลือน วิญญาณของผีบรรพบุรุษ ที่เคยช่วยเหลือให้พวกเขามีชีวิตที่ปกติสุขมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่า

๓. วิเคราะห์รูปแบบการสร้างจริยธรรมทางสังคมผ่านความเชื่อเรื่องผี และพุทธศาสนาในล้านนา พบว่า “ผี” เป็นรูปแบบทางความคิดและความเชื่อที่มีปรากฏอยู่ในพื้นที่ต่างๆ ทั่วทุกมุมโลกมาเป็นระยะเวลาเนิ่นนานแล้ว ในประเทศไทยของเราเองก็ปรากฏว่ามีความเชื่อในเรื่องอันเกี่ยวเนื่องกับผีอยู่ทุกภาค บ้างก็เชื่อกันว่าผีนี้มีทั้ง “ผีดี”, “ผีบรรพบุรุษ”(Ancestor Worship) และ “ผีร้าย”(Demon Worship) ผีดี, ผีบรรพบุรุษ เช่น “ผีปู่ย่า”ของทางภาคเหนือ “ผีปู่ย่าตายาย”ของทางภาคกลาง “ผีปู่ตา”ของทางภาคอีสาน “ผีตายาย” ของทางภาคใต้ เป็นอาทิ ทางภาคเหนือของประเทศไทยเรานี้ก็มีความเชื่อเกี่ยวกับผีอยู่อย่างหลากหลายจำพวก และหนึ่งในกระบวนที่เป็นที่รู้จักกันมาอย่างยาวนานนั่นก็คือผีชนิดหนึ่งที่ชาวไทยภาคเหนือเรียกขานกันว่า “ผีโป๊กกะโหล้ง” ผมเคยเดินทางไปท่องเที่ยวจังหวัดต่างๆ ในภาคเหนือของประเทศไทยหลายครั้ง และเคยได้ยินคนเฒ่าคนแก่ของที่นั่นเล่าขานตำนานและความเชื่อในเรื่องของผีโป๊กกะโหล้งกันว่า ผีโป๊กกะโหล้งเป็นผีที่มีถิ่นที่อยู่อาศัยในป่าทึบของทางภาคเหนือ มันมีรูปร่างใหญ่โตพอๆ กันกับคนปกติธรรมดาโดยทั่วไปแต่ไม่ใส่เสื้อผ้าประมาณว่าเป็นคล้ายๆ กับซีเปลือยและผีต้องเหลือง หน้าตาน่ากลัวไว้ผมยาวรุงรัง มีทั้งเพศชายและเพศหญิง กินกุ้งหอยปูปลาและสัตว์เล็กๆ ในป่าเป็นอาหารโดยจะกินกันแบบสดๆ ดิบๆ ผีโป๊กกะโหล้งเคลื่อนไหวตัวได้อย่างรวดเร็วและเบามาก เชื่อกันว่าไม่มีใครสามารถไล่จับหรือไล่ตามมันได้ทัน นอกจากนี้มันยังชอบหลอกล่อคนที่เดินป่าโดยการทำเสียงประหลาดๆ ในยามคำคืนให้คนตกใจกลัวเล่น อีกทั้งมันยังชอบหลอกให้คนเดินหลงทางเข้าไปในป่าลึก บางคนเดินจนหัวหมุนกว่าจะกลับออกจากป่ามาได้ก็มี จึงมีกฎข้อห้ามอยู่ข้อหนึ่งยามเดินป่าอันถือเป็นความเชื่อของชาวไทยภาคเหนือว่า ห้ามเรียกชื่อกันในป่าเพราะเชื่อว่าหากเรียกชื่อกันในป่าแล้วจะทำให้ผีโป๊กกะโหล้งจำเอาไปแกล้ง เช่น ทำเสียงหลอกเจ้าของชื่อให้หลงเชื่อจนเดินตามหลงทางเข้าสู่ป่าลึกได้ เป็นต้น แต่ผีโป๊กกะโหล้งก็ยังมิชอบดื้ออยู่บ้าง เช่น เชื่อกันว่ามันเป็นผีที่ช่วยปกป้องคุ้มครองป่าเขา ช่วยดลบันดาลให้ฝนตกยังผลให้แม่น้ำและป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ทำให้ไม่มีใครกล้าเข้าไปตัดไม้ทำลายป่า เป็นต้น เมื่อเข้าป่าหาไม้มาทำเสาเรือน ขุดหลุมฝังเสา ยกเสา เป็นต้น การเข้าป่าตัดไม้ทำเสา ตามคติโบราณจะกำหนดช่วงเวลาที่เป็นมงคลเอาไว้ว่าควรจะตัดไม้ในเดือนใดเมื่อตัดไม้แล้ว หากไม้ล้มไปในทิศใดจะมีข้อความทำนายว่าควรนำเอามาทำเป็นเสาเรือนหรือไม่และหากไม้ไปพาดกับต้นไม้อื่นไม่ควรนำมาสร้าง

เรือนพิธีเสี่ยงทายในการตั้งบ้านใหม่ เพื่อหาบริเวณปลูกเรือนที่เป็นมงคล โดยวิธีเสี่ยงทาย ใช้ใบผาแบ่ง ๘ ใบห่อของ ๘ อย่าง จัดพานข้าวตอกดอกไม้ธูปเทียน นำไปยังที่ที่ต้องการจะปลูกบ้านตั้งเรือนเสี่ยงทาย จับห่อสิ่งของ ๑ ห่อ เมื่อทำพิธีในบริเวณนั้นได้ห่อที่ไม่ดีก็ย้ายเสี่ยงทายในบริเวณอื่นๆ สิ่งของเสี่ยงทายนั้น เป็นของที่มีสัญลักษณ์ทั้งสิ้นและมีความหมายถึงการดำเนินชีวิตภายหลังจากเข้าไปอยู่ในเรือนที่ปลูกในบริเวณที่เสี่ยงทายแล้วอาทิ ถ้าหากได้ห่อดินกระทำสิ่งใดจะสัมฤทธิ์ผลได้ห่อข้าวเปลือกจกอยู่สุขสวัสดิ์ ได้ห่อลูกหิน จกอยู่ดีมีสุข ได้ห่อดอกไม้ จกมีชื่อเสียงได้เกียรติยศ เป็นต้น

ชาวล้านนามีความเชื่อในคำสอนของพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญ และใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต อีกทั้งใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ จึงส่งผลให้ชาวล้านนามุ่งเน้นที่จะประกอบการบุญการกุศล นอกจากนี้ ก็ยังมีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น เรือนยันต์ ที่เป็นเวทย์มนต์คาถาที่คอยปิดเป่าสิ่งชั่วร้ายให้ออกไป และยังมีความเคารพต่อเสื่อบ้าน เสือเมือง ซึ่งก็คือวิญญาณของบรรพบุรุษหรือวีรบุรุษ ที่เชื่อว่ายังคงอยู่ และคอยคุ้มครองให้ความช่วยเหลือแก่ลูกหลาน โดยจะมีพิธีกรรมที่แสดงออกถึงความเชื่อด้วยการเซ่นไหว้ เป็นประจำทุกปี นอกเหนือจากนี้ชาวล้านนายังเชื่อเรื่องการดูฤกษ์ยามดือนเป็นเวลายาวนานในการ ประกอบกฐลกรรมต่างๆ ด้วย ตามหลักของพระพุทธศาสนาแล้ว เรื่องภพภูมินั้นมีอยู่ ๓ ภพ ที่ได้กล่าว มาแล้วคือกล่าวถึงภพภูมิที่สูงขึ้นไปมีแต่ความสุขเพียงอย่างเดียวคือภพของ “เทวภูมิ” ซึ่งเป็นที่อยู่ของ เทวดา ส่วนภพภูมิที่เป็นภูมิกกลางก็คือ “มนุษย์ภูมิ” คือมีทั้งความสุขและความทุกข์แบบชาวมมนุษย์โลกเรา และในเบื้องต่ำลงไปก็มีอีกภพหนึ่งที่เรียกว่า “นिरยะภูมิ” หรือภูมิแห่งความทุกข์แบบล้วนๆ ผิ ในคติ ความเชื่อของคนไทยเราจะแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ ผิดิ และผิร้าย ผิดิ นั้นเชื่อกันว่าเป็น วิญญาณ ของบรรพบุรุษหรือผู้ที่มีจิตผูกพันที่ยังมีห่วงปรารถนาคอยคุ้มครองดูแลผู้ที่ยังอยู่ในความเป็นมนุษย์ให้ ประสบความสุข และยังต้องการสั่งสมบุญกุศลให้มากพอเพื่อคอยส่งเสริมให้ตัวเขาได้ไปสู่สุคติได้เมื่อถึง เวลา ดังนั้นเราจึงได้เห็นได้ยินประเพณีการไหว้ผิ เพราะเชื่อว่าถ้าไม่เคารพไม่บูชา ไม่เซ่นสรวง ผิเหล่านั้น ซึ่งยังมีทุกข์มีกิเลสก็อาจก่อโทษก่อให้เกิดความเดือดร้อนได้ในรูปแบบต่างๆ ในส่วนผิอีกประเภทคือ “ผิร้าย” หมายถึง ผิที่คอยรังควานให้ไม่เกิดสุขก่อแต่โทษให้เพียงอย่างเดียวผิแบบนี้ถือเป็น “เจ้ากรรม นายเวร” ประเภทหนึ่งที่ยังมีจิตอาฆาตพยาบาท เป็นพลังงานที่ไม่ดีมีอิทธิพลทำให้เกิดผลร้ายต่างๆ กับมนุษย์ผู้เป็นเจ้ากรรมนายเวรต่อกัน และส่วนหนึ่งเป็นผิที่มีกรรมหนัก ที่ยังคงติดอยู่ในภพภูมิพักรอ ไปเกิด ซึ่งจะไปเกิดได้ด้วยเหตุผล ๒ ทางคือ มีผู้มีคุณธรรมและบุญสูงช่วยส่งบุญปรับภพภูมิให้ไปเกิดได้ อีกประการหนึ่งคือ รอให้หมดกรรมผูกพันเสียก่อนถึงจะไปเกิดและจะอยู่ในสวรรค์หรือในนรก หรือเกิดมา เป็นคน อยู่ที่กรรมที่ทำมาทั้งสิ้น เป็นเรื่องกรรมกำหนดผิร้ายหรือผิไม่ค่อยจะดีพวกนี้ ทำให้เกิดผลกระทบ ต่อสุขภาพร่างกายและสภาวะจิตใจรวมไปถึงความเป็นอยู่ การงาน การเงิน หรือแม้แต่กับมนุษย์ที่อยู่ รอบข้างเจ้ากรรมนายเวรของผิดิคนนั้น ผิร้าย จึงหมายถึง ดวงวิญญาณที่มีจิตไม่บริสุทธิ์มีความประสงค์ร้าย ต่างๆ นั่นเอง

บทสรุป

การเสริมสร้างจริยธรรมที่ผ่านความเชื่อเรื่องผีและพระพุทธศาสนา คือ

๑. การนับถือศาสนาของคนไทยเป็นเรื่องสำคัญที่จะหล่อหลอมให้สังคมไทยเป็นไปในแบบอย่างที่เราเรียกว่า ลักษณะความเชื่อและศาสนาที่อยู่ในสังคมไทย หรือเรียกว่า “แบบไทยๆ” สังคมไทยเป็นสังคมพุทธ หรือ จะเรียกอารยธรรมไทยว่าเป็นอารยธรรมพุทธศาสนาก็ได้ ความเชื่อและศาสนาในวัฒนธรรมแขนงต่างๆ ในแง่การสร้างสรรค์ การยกระดับวัฒนธรรม และความสืบเนื่องทางวัฒนธรรมจนกลายเป็นอารยธรรม ศาสนาและความเชื่อเป็นทั้งเหตุโดยตรงและโดยอ้อม

๒. ชาวล้านนาแล้วความเชื่อในการนับถือผีคงจะเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่มาก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเผยแพร่เข้ามา ทั้งนี้ในโลกทัศน์ของชาวล้านนานั้นมีความเข้าใจว่าโลกมนุษย์กับโลกของผีนั้นซ้อนทับกันอยู่และมีความเกี่ยวข้องกัน โดยเชื่อว่าผีนั้นมีจำนวนมากมายในทุกหนทุกแห่งทั้งในเมือง หมู่บ้านทุ่งนา แม่น้ำ เหมืองฝาย ป่า ภูเขา และในบ้านเรือน จะมีผีปกปักรักษาอยู่

๓. การสืบทอดโดยการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ เช่น เครื่องไหว้ผีป๋ามีอะไรบ้าง เช่น ห่อนึ่ง ขนมจ็อก และมีความหมายอย่างไร อันเป็นการส่งต่อคุณค่าและความหมายในพิธีกรรมสู่ลูกหลานอีกด้วย

๔. หลักธรรมในการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างเป็นสุขคือ สังคหวัตถุ ๔ ซึ่งประกอบด้วยหลักธรรม ๔ ข้อ ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และ สมานัตตตา

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยวิเคราะห์รูปแบบการสร้างจริยธรรมทางสังคมผ่านความเชื่อเรื่องผี ยังมีข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยและข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป ดังนี้

ก. ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

ในล้านนานั้นมีหลายเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ การนับถือผีของไตลื้อ, ไตเม้ง, ยอง, ลีวะ เจ้านางไม่รู้ตระกูลไหนที่นับถือผีกะเค้าจะปกปิดเป็นความลับ เพราะถือเป็นเรื่องอับอาย แม้แต่ลูกหลานในตระกูลนั้นก็ยังไม่รู้ว่าผีบรรพบุรุษของตัวเองเป็นผีกะ คนที่ล่วงรู้จะมีเพียงแค่คนเดียวนั่นคือ ลูกสาวคนโตผู้สืบทอดหมอผีกะมาจากยาย (ที่ตายไปแล้ว) การไหว้ผีของล้านนานั้นจะยกย่องให้สตรีเป็นผู้สืบทอดเสียเอง ถ้ามีงานพิธีต่างๆ ก็จะทำให้สตรีผู้นั้นเป็นผู้บอกกล่าวแก่ผี บางคนถ้าหากขวัญอ่อน ก็อาจจะเป็นม้าทรงของผีป๋ายได้

ผีกะจะถูกเลี้ยงไว้ในหม้อ โดยผู้ที่เลี้ยงจะมีแค่คนเดียว และหากเลี้ยงผีไม่ดี ผีไม่พอใจ ผีกะ ก็จะไปเข้าสิงกินขวัญของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านเจ็บป่วย และประกาศให้อับอายว่าใครเป็นเจ้าของผี บางทีก็ตลบตะแลงแปลงร่างเป็นเจ้าของผีไปออกหากินของสดของคาว หรือหากเจ้าของผีไปอาฆาต โกรธเคืองใคร ผีกะก็จะไปทำร้ายคู่กรณี หากชาวบ้านรู้ว่าตระกูลไหนเป็นผีกะ ก็จะไม่ยอมให้ลูกหลานไปแต่งงานด้วย

เพราะลูกหลานของตนจะต้องเข้ารับ และไหว้ผีกะตามไปด้วย แม่ของเจ้านางเอง ก็เคยถูกยายห้ามไม่ให้แต่งงานกับผู้ชายคนหนึ่งในหมู่บ้าน เพราะกลัวลูกหลานจะสืบบังไหว้ผีกะ

ข. ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่อง คติธรรมทางพระพุทธศาสนาการเลี้ยงปู่และย่าและ
- ๒) ควรศึกษาเปรียบเทียบผีที่ดำรงและสัมพันธ์กับบุคคลในสังคมล้านนา

บรรณานุกรม

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. “ความเชื่อและพิธีกรรมของคนไทย”, ใน **วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ**.

กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต). **พุทธศาสนากับปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พรินตติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๕๒.

พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓ .

พุทธินันท์บุญเรือง. **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของประเพณีอัฐมีบูชาตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์**. อุตรดิตถ์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์, ๒๕๕๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙ .

พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์. **ล้านนาวิถีทัศน์ ปัทมสถานสังคมคุณภาพ**. โครงการล้านนาคดีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๙.

สุรพล ดำริห์กุล. **ล้านนา สิ่งแวดล้อม สังคมวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๔๒.

อานันท์ กาญจนพันธ์ และฉลาดชาย รมิตานนท์, “**พิธีกรรมและความเชื่อในการรักษาพยาบาลพื้นบ้านภาคเหนือ**” อ่างในพฤติกรรม รวบรวมความจากการประชุมวิชาการพฤติกรรมสุขภาพ ครั้งที่ ๑.